

Els dos primers documents on apareix el masculí *broc*, el porten com a nom d'un atuell de fusta per a líquids: en la tarifa de la Reva de Perpinyà, de 1284, com a dret d'importació d'una sèrie de recipients de fusta s'imposa donar-ne un o dos per cada càrrega o *saumada*: «de brocs o canades, de cascuna saumada, un o una»;¹ en un altre document, de 1313, la forma llatinitzada *broco* va junt amb *pitxer* (Finke, *Acta Arag.* III, 243).

No hi ha més dades catalanes del mot en el sentit d'atuell (sí en occità i fr.: des de 1380, i *Rayn.* II, 261, trobadors tardans), i fora d'això tota la documentació i derivacions en cat., oc. i fr. es refereixen a la idea de 'punxa, espina, branquilló, instrument punxegut' i semblants. Sembla, doncs, segur, que com a nom d'atuell ve també de la idea del canonet o broc per on raja. És el sentit que té en inventaris del S. xv, com en dos de valencians que extracta *AlcM*: «dos pichers ab brochs» en un de 1493, «dos bacins --- la un ab broch, ab les orles reparades», de c. 1440-50. D'altres vegades es tracta dels brocs o puntes d'un gresol o una llumenera, com en els dos del S. xvi, que addueix el *DAG.*; i en el *TbPu.* d'OPou (1575).² Amb una aplicació especial veiem que Jaume Roig ho concreta en el muçró de la mare que alleta, comparat al broc de l'atuell de llet: «lo desmamar / partex l'amor, / en l'amargor / d'açèver groch, / qual en lo broch / de lurs mamelles / se posen elles», *Spill*, 9840.

Els sentits de *broc* són molts, però entorn sempre de la idea de cosa en punta o objecte punxent; d'aquí *ferir de broc* 'esgarrinxar, colpir agudament': (les mònges) «a qui les ou / paren sibilles / e són centilles / a fer gran foch: / firen de broch, / ben luçiadades ['afilades, esmolades'] / e simulades / santes --- / --- fan cembells / a jovencells / e hòmens sants ---», *Spill*, 5608.

Es poden veure les diverses accs. especials en els *DAG.* i *AlcM*. N'hi afegeixo, que refermen l'extensió de les accs. més propagades, entre les quals predominen pertot les que van a l'entorn de la idea de 'branquilló, bocí de llenya, branqueta seca o menuda en un arbre'; el mussol fascinat pel reclam del caçador, emboscant entre els arbres, acut al so de la flauteta «fins que la bèstia il·lusionada, a còpia de passar d'un broc a l'altre, resta envescada en el parany», Coromines (*O. C.*, 555a21); Cayrol, en les *Contalles Cerdanes*, el defineix «branc sec» i ens explica com el caçador «tira la sageta» vegetal, «de tal manera que *broc* i bèstia cauen al bell mig d'una mata d'arces» (p. 76). Més vivaç potser, que per altres bandes, cap al Pirineu, d'on en tinc moltes notes: «no n'hi quedaria ni un brok (de llenya)» a Besora de St. Quirze (1953); *brukéts* i *brukíls* 'branquillons de llenya' en el Canigó (a la Bastida, 1960); 'branqueta transversal' a la vall de Querol: «una esparra feta amb barres de pi i bròcs d'avellaner» (Porta, 1959); col·lectivament *el bròc del pi* són 'les agulles o pinassa que cau de l'arbre', en el Capcir (Formiguera, 1960); anàlogament cap al Pallars: per fer un beçull n'hi ha prou amb un bròc (o

branquilló) de bedoll, em deien a Braní (1961); PoI, a la Vall d'Aneu: «bastoncito muy pequeño; agujero de un recipiente para beber, por donde sale el líquido» (p. 11).³

No és més que una aplicació especial d'aquest significat l'accepció § 4 d'*AlcM*, «brocada de cep». Quan la filloxera destruí les vinyes, l'any 1884, la gent de l'Empordà hagué de passar clandestinament al Rosselló, i tornà armada, de nit, amb els brocs de la vinya americana per regenerar les vinyes catalanes, a despit del govern que, menyspreant els interessos vinaters de Catalunya, ho impedia establint un «cordó sanitari» a la frontera (quan ja era tard i les vinyes ja eren mortes). Coromines ho explica a *Les Gràcies de l'Empordà*: «armats com pogueren, marxaren cap a França a comprar els brocs i els barbats de la vinya nova» (*O. C.*, 938b11). Conservo les notes de quan tornà a fer-s'ho explicar el 1926 per la gent de Biure: «broc: sarment, branca o esquicx de vinya: concretament el de vinya americana en el qual hom empelta la nostra; els brocs els anaren a cercar el mes de gener de 1885; entre els que portaren els brocs hi era ell (en «Lel»); cada un anava amb un feix com de mil brocs» (veg. després *brocada*).

Pensem el que vulguem de la història i origen del mot, hi ha almenys un punt clar, i és que *broc* és inseparable de *broca*, de sentits ben afins. Sovint accentuant encara més el matís d'objecte feridor o capaç de perforar, i amb una munió de concrecions professionals, en oficis, tècniques i treballs casolans o camperols. La dada més antiga, de la fi del S. XIII, és vagament el d'uns objectes o fragments minerals, contundents i feridors, sobre els quals els botxins obliguen a jeure el cos d'un màrtir, una sèrie de pucs o bocins de test agudíssims: «sobre pues ben agudes vós lo gitatz e jaquitz-lo aquí estar --- sobre les broques e testes», *VidesR*, f° 47r1, traduïnt «testas acutissimas congerite --- sic super testas relinquit» (Voragine, ed. Graesse, 119.9). També s'aplica a una punta, d'una falç, d'un punxó o d'un objecte semblant, en el mateix doc. citat de 1313 (*brocam* acus. en baix llatí, Finke, *Acta Arag.* III, 343), en els *Fueros de Aragón* de c. 1350 (Tilander, *RFE* xx, 119, grafia *broqua*), i en el poeta aragonès en llengua catalana Pere Martínez, de 100 anys més tard (*BABL* xvii, 22). Un doc. de Cardona de 1455, preparant la construcció d'un pont, preveu «lo carbó necessari a ffer les broques» (*BCEC*, 1905, 338): semblen biguetes agudes de ferro trempat amb les quals perforaran els fonaments per als puntals (o sobre les quals descansarà el fustam?); car en Jaume Roig veiem una *broca* usada per tallar un sepulcre en la roca, i una altra per lacerar la carn a bocins, sense perill de contaminar-la.⁴

Des del català (a través d'Aragó), o des del gascó *broka*, va passar al basc, amb el sentit de 'punxó', on forma part del vocabulari ms. dels mots usats per Duvoisin (fi S. XIX) en la seva trad. labortana de la Bíblia (Azkue). Una de les aplicacions d'ambient més popular és el d'«agulles de fer mitja», que vaig sentir a Arcauvel (entrada d'Andorra), l'any 1936, i que il·legixo en